

Korvin nähtyä teatteria

Kuulokuvia katsomosta

Teksti: Mikko Ojanen

"Minkä nimistä musikaalia me sinne Lahteen mennään katsomaan?"

"Jaa, sitä minä en kuule tiedäkään", vastaa iloinen kanslisti puhelimesta, kun keskustelemme seurakuntamme virkistyspäivän ohjelmasta.

Jään sanattomaksi; paitsi, että korkeuksiin kohoaa sokean fariseuksen rukous: "Herra, kiitos että minä en ole niin kuin nuo syntiset, hömppäviihteen turruttamat kulttuurista mitään ymmärtämättömät ihmiset, jotka eivät edes tiedä, mihin heitä viedään."

Puhelun päätyttyä minulla on muuta ajateltavaa.

Vaikka tietäisin musikaalin nimen, en silti osaisi omin avuin lukea sen esittelyä ohjelmalehtisestä!

Rukouksen sijasta turvaudun nyt mielikuvitukseen. Loihdin sielun silmien eteen yhden niistä hyvistä haltiattarista, siitä kuuluisasta satunäytelmästä, johon Melartinin Erkki musiikin sävelsi.

Kuvittelen haltiattaren sinisiin silmiin kysyvän katseen ja lausun pyyntöni:

*

Ensimmäinen toivomus

Entäpä, jos jossain näytännössä, tulee nyt mieleen vaikka Kuopion kaupunginteatterissa, ohjelmalehtinen olisikin kerran painettu myös pisteille.

*

Miksi sokeat kuunnelmien suurkuluttajat tahtovat myös teatteriin?

Näin ihan oikeasti toisinaan tivataan. Sieltä radiostahan tulee niin paljon kiinnostavaa kuultavaa, kun vain olisi aikaa kuunnella!

On toki niitäkin, sokeita, jotka eivät teatterista perusta.

Minulla on hinku mennä teatteriin. Teatterihan ei ole vain minun päässäni, korvien välissä, vaan sinne pitää mennä, autolla tai jalan; astua juhlatamineissa rankkasateesta tai tulipalopakkasesta puheen sorinan täyttämään aulaan, kävellä paikalleen, kun on lipun ostanut ja jos mukana on näkevä seuralainen, tinkiä sitä opasta lukemaan edes muutama keskeinen tieto näytelmän sisällöstä ja näyttelijöistä.

*

Me näkövammaiset, minun mielestäni, ajattelemme helposti, automaattisesti että teatteri on sanataidetta, siinä missä kirjallisuuskin.

Meidän ryhmillemme myydään mielellään lippuja semmoisiin esityksiin, joissa on paljon puhetta ja joita on vaivatonta seurata näkemättäkin.

Alan ammattilainen taitaa olla vähän toista mieltä.

Teatteri on sanataidetta - sitäkin, mutta paljon muuta; liikettä, eleitä, musiikkia, lavastuksineen, puvustuksineen!

Teatteria voidaan nykyään tehdä ja halutaankin tehdä mitä moninaisimmin tavoin.

Eräästä kirjailija Kari Hotakaisen haastattelusta tarttui korvaani lause, muistinvaraisesti lainattuna: "Kun hyvä näyttelijä liikauttaa vain sormiaan, niin repliikin sisältö muuttuu ihan kokonaan."

Kuiskaan sen haltiatären korvaan vielä jotakin:

*

Toinen toivomus

Entäpä, jos joku esittelisi meille, muillekin kuin alan harrastajille, tuota teatterin nonverbaalista ilmaisua! Ei vain sitä, mitä ohikiitävänä kuvailun hetkenä voi kertoa näyttämöllä tapahtuvan, vaan laajemminkin, seikkaperäisemmin!

*

Kolmas toivomus – saman tien

Jos Celia Näkövammaisten kirjasto julkaisisi nykyistä enemmän näytelmätekstejä, varsinkin klassikkoja, auttaisi niiden tunteminen pääsemään sisälle ehkä hyvinkin moderneihin sovituksiin niistä.

*

Kun on päässyt sateelta turvaan julkisiin tiloihin, on hyvälle paikalle pääseminen ja myös sen paikan löytäminen tuikeksi tärkeää.

Pitäisi päästä riittävän lähelle näyttämöä; kuinka lähelle, riippuu näytelmän luonteesta ja toteutustavasta; niin lähelle nyt kuitenkin, että puheen lisäksi voisi kuulla muutkin näyttämöllä syntyvät äänet, kahahdukset, liikkumisen; meneekö nyt taikauskon puolelle, mutta myös sen energian, joka virtaa esiintyjien ja katsojien välillä.

Silmä aistii tuon kaiken kauempaakin.

Kuulo on intiimimpi, alkukantaisempi aisti - kömpelö ja herkkä samalla kertaa!

*

Neljäs toivomus

Henkilökunta avustaa sen hyvän paikan löytämisessä ja muussakin tarpeellisessa, etukäteen sovitussa, jotta ihan yksinkin, omin avuin voi näytäntöön mennä.

*

Teatterissa tapahtuu eräs kiehtova asia, jota on vaikea sanoa kuvata.

Jo pikku poikana ihmettelin, kun Joel Rinne, se radion Hyvää iltaa nimeni on Kox - kuunnelman sankari, kuulosti ihan erilaiselta näyttämöroolissa.

Asun niin pienessä kaupungissa, että tutuiksi tulleita näyttelijöitä voi kohdata kaupassa, kadulla, erilaisissa tilaisuuksissa ja kokouksissa ja sama juttu yhä vain.

Roolihenkilöinä he muuttuvat joksikin toiseksi; oikein intensiivisessä esityksessä heidän persoonansakin tuntuu muuttuvan, vaikei kello ole lyönytkään vielä puolta yötä kuten satunäytelmässä.

Tätä ilmiötä haluan kutsua taikatemppuefekti.

Sen taikatemppuefektin salaisuutta käyn maksusta ja intomielin ihmettelemässä, kuvaillussa tai kuvailemattomassa näytelmässä aina, kun siihen tarjoutuu tilaisuus.

Kuunnelma on minusta klassinen nuotiotarina.

Sinuhe, tai Mooses, pantiin salaa kapalolapsena kaislakoriin ajelehtimaan virrassa ja mitä sitten tapahtui.

Teatteri tuo mieleeni sirkuksen, silmäkääntäjät, erilaisia kohtauksia, joissa kansanjoukko näyttämöllä tempaa mukaansa katsomon vaikenevan väen.

*

Viides toivomus

Saisipa jututtaa niitä sekä telkkarista tuttuja että tuntemattomia mutta yhtä taitavia ihmisiä roolinsa takaa siitä, mitä he näyttämöllä ovat tekemässä ja millaisessa asussa sitten, kun kaikki siellä alkaa!

*

Kukaan puhuja ei käy uskottavasta ja syvällisestä, jollei hän kykene herättämään kuulijoissaan edes ripauksen verran ahdistusta.

Niinpä jokunen, ainakin itselleni, kipeä kysymys:

Onko olemassa näytelmiä tai ylimalkaan produktioita, joita ei pystytä mitenkään kuvailemaan?

Miten kuvailemme tilannetta, jossa näyttämöllä tapahtuu samanaikaisesti monia asioita?

Pitäisikö näkövammaisen yleisön katsottavaksi tarjota vain helposti seurattavia dialoginäytelmiä?

*

Kuvailtu näytelmä nostaa esiin juuri sen, miksi sormia tai varpaita lavalla liikutellaan, kaikki nuo "vaietetut asiat."

Tapahtumien tasaisen virran kuvailussa voi löytää sopivan rytmin, kuin soittaessaan tai autoa ajaessaan.

Mutta kun tulee sen todellisen dramaattisen huippuhetken vuoro, muuttuu kaikki entistä mielenkiintoisemmaksi.

Kuvitellaan aviopari kotinsa keittiöön. Mies ja vaimo juttelevat arkisesti, kireys kuultaa äänestä, mutta ennen muuta kehon kielestä.

Vaimo muistuttaa lähtevänsä ystävättärensä kanssa ostosmatkalle viikonloppuna.

Mies katsoo häntä, muuttuu muodoltaan, sanoo: "Et sä oo kertonu!" Vaimo avaa suunsa, lyönti osuu arvaamatta ja tarkasti kasvoihin.

Kuvaillaan arkea, sitten kuvaillaan tai siis annetaan informaatio, josta päätellään kireys kehon ilmaisuissa.

Lähestytään dramaattista hetkeä.

Korvillaan katsova arvaa, että kohta jotain tapahtuu; mutta tosi hyvässä draamassa isku osuu aina arvaamatta, se yllättää ja lamauttaa uhrin - samoin katsojan tunteen tasolla.

Miten tuo yllätys kuvaillaan?

Paljastaako kuvailija jo siinä vaiheessa, kun vaimo kertoo viikonlopun ostosmatkasta, mitä tuleman pitää?

Paljastaako sen jo kohtauksen alussa?

Vai vasta sitten, kun kasvot ovat jo veressä?

Kirjailija, ohjaaja ja näyttelijät haluavat koskettaa ihmisten tunteita; sitä varten valmistellaan kohtauksen huippuhetkeä. Miten tuo kaikki säilyy kuvaillessa?

*

Yleisö on näytännön suola. Sen tirsakahdukset ja vaikeneminen, joutavat jutut ennen alkua ja säntäily katsomosta pois, kuuluvat onnistuneeseen iltaan.

Mutta esiripun noustessa jokainen katsoja on minusta sittenkin ikään kuin yksin näyttelijöitä vastapäätä. Hän nauraa ääneen tai itkee hiljaa, juonen käänteistä ja omasta elämäntilanteestaan riippuen.

Jos hänen vieressään istuu näkövammaisen, hän ei suinkaan ilman muuta automaattisesti kuvaile tapahtumia tai kerro, mille nauretaan; ei silloinkaan, vaikka nämä kaksi olisivat tulleet yhdessä esitystä katsomaan.

Taide-elämys on niin tehokas, että ympäristö unohtuu.

*

Kuudes toivomus

Entäpä, jos jossain ihan tavallisessa teatterissa toteutettaisiin produktio, joka sillä kertaa olisi suunnattu sekä näkeväille että näkövammaiselle yleisölle ja joka vahvasti perustuisi esiintyjien ja yleisön vuorovaikutukseen?

*

Viittomakielen tulkille löytyy monessa teatterissa ihan julkinen ja laillinen paikka, tämän kielivähemmistön tarpeiden tyydyttämiseksi.

Mihin sijoitamme kuvailijan istuimen?

*

Haltiatar näyttää minusta jotenkin harmaantuneelta, ryppyjäkin silmien ympärillä.

Se sadun noita-akka puolestaan ei puhetta ymmärrä eikä sääliä tunne, sanoo vain hänelle, ettei ole resursseja.

Parastaan haltiatar yrittää, idealistiraukka tässä pahassa maailmassa. Onneksi sentään sai sen rippikouluikäisen prinsessan viimein hereille, tosin ei ilman prinssin apua!

Toivoa on niin kauan kun on toivojia, tässäkin kuvailuasiassa.

Kirjoittaja on syntymäsokea lappeenrantalainen rovasti. Hän kouluttaa kuvailutulkkeja ja osallistuu Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry:n työhön kuvailun aseman parantamiseksi. Tavoitteena on kuvailutulkkauksen vakiintuminen luontevaksi osaksi kulttuuritarjontaa.

Teksti on Ojasen alustus Kuopion teatterilaisille suunnatussa kuvailutulkkauskoulutuksessa.